Assimilatie en Contrast in Automatisch Gedrag

Hoe het waarnemen van gedrag bij een ander eigen gedragingen automatisch beïnvloedt.

Abstract

In deze these wordt een overzicht gegeven van onderzoeken naar assimilatie en contrast in automatisch gedrag. De *Perception-Behavior Link* wordt gebruikt om uit te leggen hoe het komt dat men automatisch gedrag vertoont bij het waarnemen van gedrag of een stereotype. Daarnaast wordt een verklaring gegeven voor het aanpassen van dat gedrag in de richting van de waarneming. Ook wordt geconstateerd dat contact met een specifiek voorbeeld dat past in een stereotype (een exemplar) resulteert in automatisch gedrag dat juist tegenovergesteld is aan het stereotype. Verklaard wordt dat een vergelijking door de persoon in kwestie tussen het exemplar en het zelf daarvoor zorgt. Niet alleen bij exemplars treden deze contrasteffecten op. Het blijkt dat de vergelijking met het zelf, ongeacht de vorm waarin het gedrag of stereotype waargenomen wordt, leidt tot contrast in automatisch gedrag. Tenslotte leidt de these tot een voorstel voor verder onderzoek om de resterende vragen te verhelderen.

Naam: Timo de Blok
Studentnummer: 5803500
Vak: Bachelorthese Sociale Psychologie
Verslag: Eindversie
Datum: 30 juni 2010
Aantal Woorden (Zonder Literatuurlijst): 8236
Begeleiding: Kai Jonas

Inhoudsopgave

Titelblad	1
Inhoudsopgave	2
Automatisch gedrag	3
Verklaringen voor automatisch gedrag	4
De Perception-behavior link	7
Assimilatie in automatisch gedrag	10
Contrast in automatisch gedrag	17
Conclusie	22
Discussie	23
Onderzoeksvoorstel	25
Literatuurlijst	29

Automatisch gedrag

Zoals zo veel psychologische fenomenen laat de term ‘automatisch gedrag’ zich niet makkelijk vangen in een korte omschrijving. En ook zoeken bij eigen gedrag uit het dagelijks leven brengt moeilijkheden met zich mee: iedereen vertoont wel eens automatisch gedrag, maar niemand is zich er op dat moment van bewust. Dat onbewuste is onderdeel van wat het gedrag automatisch maakt. Het definiëren van automatisch gedrag kan het beste gedaan worden aan de hand van een voorbeeld: *“Tijdens een leuke date nemen twee mensen, zonder dat te beseffen, elkaars mimiek, intonatie en lichaamshoudingen over.“*

De hierboven geschetste situatie valt onder automatisch gedrag. Volgens Bargh (1994) zijn er vier kenmerken die bepalen of gedrag automatisch is of niet. Allereerst is bij automatisch gedrag geen sprake van een bewustzijn van het vertoonde gedrag. De personen uit het voorbeeld hebben niet door dat ze hun handen op dezelfde manier over elkaar gevouwen hebben. Daarmee samenhangend kan automatisch gedrag niet gepaard gaan met intentie. Wanneer een gedraging met intentie uitgevoerd wordt is het daarmee ook niet meer onbewust en valt het dus niet meer onder automatisch gedrag. Bovendien moet het automatische gedrag relatief makkelijk en efficiënt zijn. Wanneer gedrag heel moeilijk is of veel energie kost, zal de persoon in kwestie zich hiervan bewust worden. En tenslotte kenmerkt automatisch gedrag kenmerkt zich doordat de persoon wel de controle heeft om het gedrag te stoppen wanneer het eenmaal bezig is, als hij zich er bewust van zou zijn. Het gaat in die zin dus niet om een reflex, waarbij men geen controle geeft over de eigen bewegingen. Het voorbeeld van de twee mensen die elkaars houding overnemen tijdens een date valt dus onder automatisch gedrag; ze waren zich niet bewust van hun eigen gedrag en het gedrag kostte weinig moeite en was er geen intentie om het gedrag uit te voeren. Tenslotte had het gedrag gestopt of voorkomen kunnen worden als één van de twee dat had gewild.

Nu duidelijk is wat wel en wat niet onder automatisch gedrag valt is het belangrijk om uit te leggen dat er binnen automatisch gedrag twee verschillende vormen zijn waarin dat gedrag zich uit. Deze vormen zijn assimilatie en contrast. Deze these zal zich richten op het verschil tussen assimilatie in automatisch gedrag en contrast in automatisch gedrag. Bij assimilatie in automatisch gedrag past het vertoonde gedrag zich aan in de richting van een voorbeeld dat waargenomen wordt. Dit is het geval bij de personen in het voorbeeld. Voor ieder van hen geldt dat ze het gedrag aanpassen aan het voorbeeld dat ze waarnemen; de persoon die tegenover hen zit. Hiertegenover staat contrast in automatisch gedrag, waarbij het automatische gedrag juist tegenovergesteld is aan het waargenomen voorbeeld. In deze these zal in verschillende hoofdstukken allereerst verkend worden wat verklaringen voor automatisch gedrag kunnen zijn, waarna wordt gespecificeerd hoe het gedrag precies tot stand komt. Daarin zal allereerst duidelijk gemaakt worden wanneer assimilatie in automatisch gedrag optreedt en zal daarna onderzocht worden onder welke condities contrast in automatisch gedrag ontstaat. Tenslotte zal aan de hand van ontstane vragen een voorstel gedaan worden voor verder onderzoek.

Verklaringen voor automatisch gedrag

In het eerder besproken voorbeeld is sprake van rechtstreeks kopiegedrag in de interactie tussen twee personen. Het kopiëren van iemands gezichtsuitdrukking, lichaamshouding en fysieke gedragingen is een veel voorkomend voorbeeld van assimilatie in automatisch gedrag en wordt *mimicry* genoemd (Chartrand & Bargh, 1999). Als door deze mimicry eigen gedrag passief en zonder intentie aangepast wordt aan de interactiepartner wordt ook wel gesproken van het *kameleon-effect* (Chartrand & Bargh). Onderzoek naar een mogelijke verklaring van dit effect kwam uit bij verschillende opties (voor een overzicht, zie Dijksterhuis & Bargh, 2001). De twee voornaamste verklaringen voor dit kameleon-effect

hebben beiden betrekking op overlevingstechnieken. Allereerst wordt gerefereerd naar een evolutionair standpunt dat stelt dat imiteren van (veilig) gedrag van anderen voor een hogere eigen overlevingskans zorgt. Ten tweede heeft men vanuit een sociaal psychologische stellingname een universele behoefte om bij een bepaalde sociale groep te horen, omdat men dan beter functioneert (Dijksterhuis & Bargh, 2001).

Hoewel met deze uitleg wel wordt verklaard hoe eigen gedrag automatisch beïnvloedt wordt, gaat het voorbij aan een reden voor dat gedrag, in dit geval mimicry. Omdat het om een automatisch proces gaat is het niet gepast om te spreken van een bewust doel, dat is immers juist hetgeen ontbreekt in automatisch gedrag. Lakin, Jefferis, Cheng & Chartrand (2003) stellen wel dat er een verband bestaat tussen mimicry en een gevoel van verwantschap en iemand aardig vinden. Dat verband is tweezijdig en volgens Lakin et al. is er sprake van een wisselwerking. Het ervaren van mimicry bij een ander leidt tot meer gevoelens van affiniteit richting de persoon die mimicry vertoont, en die affiniteit uit zich dan weer in het eigen gebruik van mimicry. Dit verband past uitstekend in zowel de evolutionaire invalshoek als de sociaal psychologische invalshoek van de verklaring van mimicry. Vanuit evolutionair perspectief is het zorgen voor onderling verwantschap nuttig omdat de overlevingskans in groepen groter is dan individueel. Toch gaat in onze huidige samenleving dat argument niet helemaal meer op. Inmiddels leven we niet meer in de wildernis waar het bijvoorbeeld voordelig is te jagen in een meerderheid. Tegenwoordig wordt aan mimicry een meer sociale functie toegedicht. Zo heeft ieder mens de behoefte om bij een sociale groep te horen en geaccepteerd te worden (Baumeister & Leary, 1995). Wanneer in ogenschouw genomen wordt dat men een ander aardiger vindt wanneer mimicry vertoond wordt, is het logisch om te concluderen dat mimicry ook tot meer acceptatie leidt bij zo’n sociale groep.

Baumeister en Leary (1995) schrijven in hun onderzoek over de *need-to-belong*. Volgens hen heeft ieder mens een natuurlijke drijfveer om sociale interacties aan te gaan en

voelt men van nature een behoefte om bij een groep te horen. Zij stellen dat deze *need-to-belong* cruciaal is in sociale omgang en dit zou ook verklaren waarom mensen hun best doen (zij het onbewust) om via mimicry aansluiting te vinden bij een interactiepartner na bijvoorbeeld sociale uitsluiting. In hun onderzoek toonden Baumeister en Leary aan dat het gebrek aan binding in interpersoonlijke relaties en het blootgesteld zijn aan sociale uitsluiting ernstige consequenties hebben voor het emotionele en psychologische welzijn. Dat blijkt sterke invloed te hebben op gedrag. Sociale uitsluiting leidt tot meer onbewust gebruik van mimicry in interpersoonlijke interactie (Lakin, Chartrand & Bargh, 2008). Uit het onderzoek van Lakin et al. blijkt dat mensen die uitgesloten waren door een sociale groep vaker gebruik maakten van onbewuste mimicry in de interactie die na deze uitsluiting volgde dan mensen die niet uitgesloten waren. Daarnaast vertoonde men na uitsluiting ook vaker mimicry richting in-groupleden dan richting out-groupleden. De onderzoekers stellen in hun artikel dat mensen gebruik maken van onbewuste mimicry naarmate zij minder het gevoel hebben ‘erbij te horen’. Met behulp van mimicry, als vorm van automatisch gedrag, wordt dan geprobeerd weer aansluiting te zoeken om op die manier te herstellen van sociale uitsluiting.

Eerder werd al aangegeven dat niet gesproken kan worden van een bewust doel voor automatisch gedrag (dat is immers juist wat het niet meer automatisch maakt), maar inmiddels is wel duidelijker dat er wel degelijk voordelen zijn van het gebruik van mimicry. Hoewel mimicry een goed voorbeeld is van automatisch gedrag, is er veel meer wat geschaard kan worden onder deze noemer. Zo hoeft automatisch gedrag zeker niet altijd direct gekopieerd te worden van ander zichtbaar gedrag. Automatisch gedrag kan ook vanuit de persoon zelf geïnitieerd worden naar aanleiding van een waarneming. Hoe automatisch gedrag slechts vanuit een waarneming kan ontstaan, zal in het volgende hoofdstuk uitgelegd worden.

De Perception-behavior link

In 1890 werd het principe van *ideomotor action* geïntroduceerd in de psychologie (James, 1890; aangehaald in Chartrand & Bargh, 1999). In dat principe wordt verondersteld dat slechts door te denken aan bepaald gedrag, de neiging om dat gedrag zelf uit te voeren al vergroot wordt. Daarop voortbordurend leggen Chartrand en Bargh (1999) uit dat voor het waarnemen van een omgeving en voor het initiëren van eigen gedrag aparte schema's bestaan. Hoewel deze schema's wel degelijk van elkaar verschillen, hebben zij een grote semantische overlap waardoor beide schema's elkaar activeren. De samenhang tussen deze twee schema's wordt beschreven met de *Perception-Behavior Link*. Wanneer men een bepaalde vorm van gedrag waarneemt, wordt volgens de *Perception-Behavior Link* het perceptieschema geactiveerd op hetzelfde onderwerp van de perceptie (het begrip 'boosheid' wordt bijvoorbeeld waargenomen na het zien van een boze collega). Als gevolg van de semantische overlap tussen beide schema's wordt hiermee tegelijk ook het eigen gedragsschema geactiveerd. Dit heeft tot gevolg dat eigen gedrag geïnitieerd wordt dat overeenkomt met het onderwerp van het waargenomen gedrag (de persoon zal zelf boos worden). Op deze manier kan de *Perception-Behavior Link* gebruikt worden als theoretische verklaring voor het ontstaan van automatisch gedrag.

Ook Bargh en Williams (2005) gebruikten de *Perception-Behavior Link* om te verklaren hoe het komt dat mensen elkaars gedragingen overnemen, zoals bijvoorbeeld het geval is bij mimicry. In de theorie over de *Perception-Behavior Link* wordt gesteld dat het waarnemen van bepaald gedrag bij een ander iemands eigen gedrag kan beïnvloeden. Maar niet alleen concreet gedrag heeft invloed op het perceptieschema. Volgens Bargh en Williams wordt de perceptie ook beïnvloed door een gehele situatie. Niet alleen gedrag, maar ook een sfeer of norm passend bij een situatie wordt waargenomen. Logischerwijs geldt dan ook dat het waarnemen van een sociale omgeving en interactie met een ander op dezelfde wijze

gedrag beïnvloeden. Contact met een interactiepartner of met een sociale groep zorgt automatisch voor de activatie van het 'perceptieschema' voor die bepaalde interactie. Hieruit volgend wordt ook het gedragsschema voor die bepaalde interactie geactiveerd en verklaart de hierboven beschreven theorie hoe mensen automatisch gedrag vertonen dat passend is bij een sociale interactie.

In de tot nu toe behandelde literatuur is steeds sprake van automatisch gedrag als reactie op interpersoonlijk contact. Maar ook zonder contact met interactiepartners blijkt automatisch gedrag te kunnen ontstaan (Aarts & Dijksterhuis, 2003). Wanneer een mentale representatie gemaakt wordt van een omgeving waarvoor duidelijk normgedrag geldt, zou automatisch ook een mentale representatie van het gedrag dat passend is voor die normsituatie moeten ontstaan. Aarts en Dijksterhuis veronderstelden dat bij een mentale representatie van bijvoorbeeld een bibliotheek, vanzelf ook het gedragsschema dat hoort bij een bibliotheek wordt geactiveerd. Als gevolg daarvan zou men dan gedrag vertonen dat past bij de gedragsnorm die daar heerst, namelijk dat men daar stil moet zijn. Door een mentale representatie te maken van een normsituatie, wordt via de *Perception-Behavior Link* ook automatisch passend gedrag geïnitieerd. Aarts en Dijksterhuis toonden in hun onderzoek aan dat proefpersonen zachter gingen praten wanneer ze zichzelf als doel hadden gesteld om naar de bibliotheek te gaan. Hieruit blijkt dus dat automatisch gedrag ook kan plaatsvinden wanneer men niet daadwerkelijk aanwezig is in de specifieke omgeving, maar dat een mentale representatie van die omgeving al genoeg kan zijn.

Bovenstaande bevinding is op zichzelf niet heel relevant als het gaat om automatisch gedrag in interpersoonlijk contact. Het gaat immers over normgedrag passend bij een specifieke situatie, en niet over hoe mensen op elkaar reageren. Fitzsimons en Bargh (2003) hebben automatisch gedrag onderzocht bij mentale representaties van interpersoonlijke interactie. Zij vonden onder anderen dat mensen meer behulpzaam gedrag vertoonden richting

de onderzoekers nadat ze antwoord hadden gegeven op enkele vragen over een vriend dan wanneer ze die vragen hadden beantwoord over een collega. Volgens de onderzoekers is het niet zozeer de mentale representatie van een ander die leidt tot bepaald gedrag, maar treedt het al dan niet stellen van een doel op als mediërende factor. Fitzsimons en Bargh menen dat bij het denken aan verschillende relatietypen (moeder, vriend of collega) onbewust verschillende doelen naar boven komen. Gesteld wordt bijvoorbeeld dat bij het denken aan hun moeder, bij proefpersonen onbewust het doel geactiveerd werd om te zorgen dat de moeder trots is. Op diezelfde manier wordt bij vrienden onbewust het doel geactiveerd om te helpen. Deze stelling sluit aan bij de bevindingen van het eerder besproken onderzoek van Aarts en Dijksterhuis (2003). Zij vonden dat mensen passend automatisch gedrag vertoonden bij een mentale representatie van een omgeving waarvoor een gedragsnorm geldt, maar dat dit effect voornamelijk plaats vond wanneer de proefpersonen zichzelf als doel hadden gesteld die omgeving op te zoeken.

Naar het zich nu laat aanzien kan assimilatie in automatisch gedrag zich uiten in het rechtstreeks kopiëren van het gedrag van een interactiepartner (*mimicry*), maar bestaat ook de mogelijkheid dat men het eigen gedrag middels de *Perception-Behavior Link* aanpast op de omgeving. Het verschil daartussen is dat waargenomen gedrag niet rechtstreeks gekopieerd wordt en een waarneming in dit geval ook een mentale representatie van een omgeving of gedraging kan zijn. De *Perception-Behavior Link* van Chartrand en Bargh (1999) lijkt plausibel, maar het is wel een redelijk abstracte theorie. Aangezien automatisch gedrag in interpersoonlijk contact centraal staat in dit literatuuroverzicht is het relevant te weten of het gedrag überhaupt wel merkbaar is voor interactiepartners. Chen & Bargh (1998) hebben onderzoek gedaan juist naar de effecten van automatisch gedrag op interactiepartners. Zij primeden hun proefpersonen met foto's van Afro-Amerikanen of blanke Amerikanen. Vervolgens moesten proefpersonen in tweetallen een woordspel met elkaar spelen en elkaar

hints geven over een te raden onderwerp. Alle communicatie verliep via een microfoon en de proefpersonen konden elkaar niet zien. Van beide kanten van het gesprek werden opnames gemaakt zodat slechts één proefpersoon op een opname te horen was. Deze geluidsopnames werden dubbel-blind afgeluisterd door medewerkers van het onderzoeksteam, zij wisten dus niet wie met wie sprak en of personen geprimed waren met Afro-Amerikanen of niet. Uit de analyses van de geluidsopnames bleek dat mensen die geprimed waren met foto's van Afro-Amerikanen als vijandiger werden beoordeeld door de onafhankelijke medewerkers dan proefpersonen die geprimed waren met blanke Amerikanen. Dit resultaat laat niet alleen zien dat primen met stereotypes leidt tot een onbewuste verandering in gedrag (hier zal in de volgende paragraaf dieper op ingegaan worden), het levert ook bewijs dat automatisch gedrag niet alleen een laboratoriumeffect is. Het automatische gedrag dat plaatsvond bij de proefpersonen, werd daadwerkelijk door hun interactiepartners ervaren.

Inmiddels is duidelijk hoe automatisch gedrag in theorie kan ontstaan en is gesuggereerd dat een mentale representatie van gedrag al voldoende kan zijn om automatisch een gedragsrespons op te roepen. Daarbij lijkt het erop dat het stellen van een doel daarin een mediërende rol speelt. Toch is dit slechts theorie en daarom zal in de volgende paragraaf gekeken worden of assimilatie in automatisch gedrag daadwerkelijk kan ontstaan door een mentale representatie en of priming met een stereotype daarbij verschilt van priming met een bepaalde gedragseigenschap.

Assimilatie in automatisch gedrag

Bij het onderzoek naar automatisch gedrag wordt zoals eerder gezegd uitgegaan van een overlap tussen schema's voor perceptie en schema's voor eigen gedrag. Wanneer binnen het schema voor perceptie een bepaald stereotype geactiveerd wordt, volgt volgens dit model automatisch en onbewust een gedragsrespons in lijn met eigenschappen horend bij het

stereotype. Bargh, Chen en Burrows (1996) gingen in hun artikel uit van eerder onderzoek dat aantoonde dat men perceptuele responsen heeft op het primen met stereotypes (Lewin, 1943; Mischel, 1973). Daarnaast stellen Bargh et al. dat bepaalde persoonlijke gedragingen gekoppeld zijn aan specifieke situaties, bijvoorbeeld geduldig of geïrriteerd reageren wanneer je moet wachten op een ander. Hoewel dit geen normgedrag is (er is immers geen universele, voorgeschreven reactie) is de vertoonde reactie vaak wel persoonspecifiek op de situatie. Voorafgaand aan hun onderzoek stellen Bargh et al. dat het primen met een stereotype leidt tot het activeren van het perceptieschema, welke gekoppeld is aan een gedragsschema en waardoor uiteindelijk automatisch een eigen gedragsrespons volgt. In deze cyclus is het belangrijk om op te merken dat het optreden van dit effect (het vertonen van aangepast gedrag) onbewust plaatsvindt, het gaat immers om automatisch gedrag. In hun onderzoek wilden Bart et al. laten zien dat deze assimilatie ook daadwerkelijk plaatsvindt in automatisch gedrag.

In het eerste experiment werden proefpersonen geprimed met de eigenschappen *beleefd*, *onbeleefd* of *neutraal*. Het primen gebeurde middels een taak waarbij proefpersonen zinnen moesten maken met bepaalde woorden. Die woorden hadden te maken met beleefdheid, onbeleefdheid of hadden een neutrale betekenis. Vervolgens werden de proefpersonen in een situatie geplaatst waarin ze de proefleider moesten onderbreken in de uitleg naar een andere proefpersoon die een opdracht niet begreep, een rol die gespeeld werd door een medewerker van het onderzoek. Gemeten werd hoeveel tijd verstreek voordat de proefpersoon de proefleider onderbrak, waarbij de hypothese was dat mensen uit de onbeleefde conditie eerder zouden ‘inbreken’ in het gesprek. Het bleek dat dat inderdaad het geval was en volgens de onderzoekers vertoonden deze proefpersonen daarmee automatisch gedrag dat passend was bij de eigenschap waarmee geprimed was. In een ander experiment werden proefpersonen geprimed met een zelfde soort taak waarbij zinnen gemaakt moesten

worden met bepaalde woorden. Alleen werd in dit experiment gekozen voor woorden die te maken hebben met *ouderen* of met neutrale woorden. Als afhankelijke maat werd dit keer gemeten hoe lang de proefpersonen deden over het lopen door een 9,75 meter lange gang. Verwacht werd dat proefpersonen die geprimed waren met de categorie *ouderen* automatisch een perceptuele associatie zouden krijgen met ouderen en daarmee een associatie met 'langzaam lopen'. Als gevolg hiervan werd verwacht dat zij dit gedrag onbewust zelf ook zouden uitvoeren en dus langzamer zouden lopen. Ook deze verwachting bleek uit te komen en daarbij was gecontroleerd dat de proefpersonen zich niet bewust waren van het primen van de categorie *ouderen*. Met dit onderzoek leveren Bargh et al. het eerste bewijs dat slechts een onbewuste perceptie van een stereotype al kan leiden tot automatisch gedrag passend bij het geprimede stereotype.

Het hierboven besproken onderzoek is cruciaal in zijn toevoeging aan de kennis over assimilatie in automatisch gedrag. Niet alleen werd met dit onderzoek voor het eerst concreet assimilatie aangetoond in daadwerkelijk gedrag, het levert ook tastbaar bewijs voor het bestaan van de *Perception-Behavior Link.* Daarnaast zou later blijken dat de gebruikte onderzoeksopzet als voorbeeld diende voor vele onderzoeken die volgden in hetzelfde onderzoeksveld.

Twee jaar later werden in een ander onderzoek deze bevindingen bevestigd en uitgebreid (Dijksterhuis & van Knippenberg, 1998). Ook hier werd aangetoond dat het primen van een stereotype als effect heeft dat meer gedrag vertoond wordt dat in lijn is met eigenschappen die horen bij dat stereotype. Zo bleken mensen die geprimed waren met het stereotype *professor* (waarbij het stereotype is dat deze categorie hoog intelligent is) beter te scoren op een algemene intelligentietaak dan proefpersonen die niet geprimed waren. Proefpersonen die geprimed waren met het stereotype *voetbalhooligan* (waarbij het stereotype is dat deze categorie laag intelligent is) scoorden juist slechter dan proefpersonen uit de

controleconditie. Interessant aan dit onderzoek is dat naast deze bevindingen ook bewijs geleverd werd dat deze effecten in sterkere mate optreden wanneer de priming zelf langer duurt. Proefpersonen die slechts twee minuten de tijd kregen om zich een professor voor te stellen en zoveel mogelijk eigenschappen horend bij een professor op te schrijven presteerden duidelijk slechter op de algemene kennistaak dan proefpersonen die negen minuten geprimed waren. Dit effect bleek omgekeerd als het ging om het stereotype hooligan. Wederom blijkt dus dat proefpersonen na een priming onbewust automatisch gedrag vertonen dat overeenkomt met het stereotype waarmee geprimed werd. Daarbij bleek dit effect sterker naarmate de priming intensiever was (Dijksterhuis & van Knippenberg).

Eerder al werd gesteld dat het primen met een stereotype ervoor zorgt dat mentale representaties gemaakt worden van gedrag dat overeenkomt met eigenschappen van dat stereotype (Bargh, Chen & Burrows, 1996). In hun onderzoek vroegen Dijksterhuis en van Knippenberg (1998) zich af of het effect van priming op automatisch gedrag hetzelfde zou zijn als niet geprimed werd met een stereotype (waarna eerst nog de mentale representatie van gedragseigenschappen van dat stereotype gemaakt moeten worden) maar direct met gedragseigenschappen (traits) zelf. De onderzoekers herhaalden eerder uitgevoerde experimenten naar het primen met professoren en voetbalhooligans en ontwikkelden twee verschillende priming-condities. Er werd onderscheid gemaakt tussen het primen met een stereotype (professor of hooligan) en het primen met een trait (het concept slim of dom). Een trait in dit verband wordt gezien als onderdeel of kenmerk van een stereotype. Daarna werd wederom dezelfde algemene intelligentietaak uitgevoerd. Nog steeds bleken proefpersonen uit de hoog intelligente conditie beter te scoren dan proefpersonen uit de laag intelligente conditie. Daarbij werd geen verschil gevonden tussen het primen van een stereotype en het primen van een trait. Daaruit kan geconcludeerd worden dat het al dan niet optreden van assimilatie in automatisch gedrag in ieder geval niet bepaald wordt door het verschil in

priming met stereotypes of traits. In dat geval is aannemelijk dat men aan de hand van een eigenschap van een stereotype een representatie kan maken van passend gedrag die net zo goed is als van het stereotype zelf. Het is daarom ook niet verwonderlijk dat Dijksterhuis en van Knippenberg geen verschil in effect vonden tussen priming met een stereotype en priming met een trait. Hieruit volgend bestaat de optie dat niet zozeer de vorm waarin een stereotype wordt geprimed bepalend is voor de manier waarop automatisch gedrag optreedt, maar iets anders. Bijvoorbeeld de hoeveelheid beschikbare informatie over dat stereotype. Door het onderscheid tussen een stereotype of een trait is die vraag niet goed te beantwoorden, een trait is immers een algemeen bekende eigenschap van een stereotype, dus zou er logischerwijs weinig verschil moeten zijn tussen de hoeveelheid kennis over beide concepten.

Dijksterhuis, Aarts, Bargh en van Knippenberg (2000) probeerden bovenstaande vraag op een andere manier te beantwoorden. Zij onderzochten of er verschil was in automatisch gedrag dat vertoond werd na perceptie van een stereotype waarmee eerder veel contact was geweest en een stereotype waarmee eerder weinig contact was geweest. Om dat te doen gebruikten ook zij het onderzoeksparadigma van het stereotype ouderen, en ze maten het aantal goede antwoorden op een geheugentaak (ouderen hebben een slechter geheugen en zodoende zouden proefpersonen die veel contact hebben gehad met ouderen assimilatie in gedrag laten zien door meer fouten te maken op de geheugentaak). De resultaten lieten zien dat mensen die in het verleden weinig in contact waren geweest met ouderen, ook inderdaad geen significante verslechtering lieten zien op een geheugentaak. Daarentegen konden de mensen die wel veel contact met ouderen hadden gehad zich minder woorden herinneren op de geheugentaak. Een verklaring voor dit effect vonden de onderzoekers in de mentale representatie die gemaakt wordt bij de prime *ouderen*. Dijksterhuis et al. stelden dat mensen die weinig contact hadden gehad ook in de representatie die zij maakten van ouderen minder de associatie hadden met vergeetachtigheid. Doordat de associatie met vergeetachtigheid

ontbrak, leidde volgens de onderzoekers voor deze personen het perceptuele schema van ouderen niet tot activatie van het gedragsschema dat past bij vergeetachtigheid.

Dit is een interessante en tegelijk logische invalshoek. Als over een persoon of situatie niet veel informatie beschikbaar is, is het ook lastiger gedrag te vertonen dat past bij het stereotype, het is immers onduidelijk welk gedrag 'hoort' bij het stereotype. Het lijkt dus interessant om verder te gaan met het vergelijken van priming met een bekend stereotype en een priming met een minder bekend stereotype. Waar eerder werd vergeleken tussen een stereotype en een onderdeel van dat stereotype (namelijk een eigenschap die past bij het stereotype) is er nog een andere vorm van vergelijken met een stereotype. Binnen een stereotype kan onderscheid gemaakt worden tussen een categorie en een exemplar. Een categorie is een algemeen voorbeeld waar het stereotype naar verwijst. Een categorie is bijvoorbeeld ouderen, waarover allerlei stereotypes bestaan (langzaam lopen, slecht geheugen, etc.). Een exemplar is een specifiek en extreem voorbeeld uit die categorie waarvoor ook de stereotypes gelden die voor de categorie gelden. Zo was bijvoorbeeld Paul Johannes Paulus II een exemplar van de categorie ouderen.

Dijksterhuis, Spears en Lépinasse (2001) leggen in hun artikel uit waarom contact met een categorie zorgt voor meer assimilatie in automatisch gedrag dan contact met een exemplar. Zij stellen dat bij een vergelijking met meerdere individuen met dezelfde eigenschappen het te ingewikkeld is om al deze personen nog als individuen te benaderen. Er zou dan te veel informatie zijn om mee te vergelijken. In zo'n geval worden meerdere individuen beschouwd als categorie met bepaalde overeenkomende kenmerken. Volgend daarop zou men informatie die betrekking heeft op meerdere exemplars dus organiseren in termen van stereotypes (Ostrom, Carpenter, Sedikides & Li, 1993). In lijn met deze redenering zullen mensen, wanneer ze in aanraking komen met meerdere exemplars van een zelfde stereotype, de informatie over deze exemplars eerder verwerken als stereotypisch voor

de hele categorie, en wordt de mentale representatie gevormd in termen van categorieën. Vervolgens zal door middel van de *Perception-Behavior Link* na de activatie van het perceptuele schema van een categorie, ook het gedragsschema in termen van stereotypes voor de hele categorie geactiveerd worden. Om die reden is het te verwachten dat na contact met categorieën assimilatie optreedt in automatisch gedrag. En wanneer contact plaatsvindt met een enkele exemplar, zal de associatie met stereotypisch gedrag ook minder sterk zijn. De verwachting is daarom dat bij priming met een exemplar minder assimilatie optreedt, dan bij priming met een categorie.

Inmiddels is aangetoond dat het ontstaan van assimilatie in automatisch gedrag niet alleen een theoretisch begrip is, maar daadwerkelijk plaatsvindt na priming met een stereotype (Bargh, Chen & Burrows, 1996). Vertoond gedrag wordt automatisch aangepast aan het gedrag dat past bij het stereotype waarmee geprimed wordt. Daarbij blijkt er geen verschil te bestaan tussen priming met een stereotype of priming met een trait dat onderdeel uitmaakt van het stereotype (Dijksterhuis & van Knippenberg, 1998). Wel is voorgaande ervaring met het stereotype bepalend voor het al dan niet optreden van assimilatie. Wanneer weinig contact geweest is met het geprimede stereotype ontbreekt de associatie met gedrag van het stereotype en treedt ook minder assimilatie op in eigen automatisch gedrag (Dijksterhuis et al., 2000). Gesuggereerd wordt nu dat vooral assimilatie plaatsvindt wanneer veel informatie bekend is over het stereotype. Wat betreft stereotypes kan onderscheid gemaakt worden tussen gehele categorieën waarop het stereotype van invloed is, maar ook specifieke voorbeelden uit de categorie, exemplars. De mate van beschikbare informatie bij deze twee typen vergelijkingen wordt verondersteld van elkaar te verschillen. Verwacht wordt dat bij priming met exemplars minder assimilatie in automatisch gedrag plaatsvindt. In het volgende hoofdstuk zal verder ingegaan worden op deze assumptie en zal duidelijk worden hoe contrast in automatisch gedrag ontstaat.

Contrast in automatisch gedrag

Eerder werd uitgelegd dat priming van een stereotype kan gebeuren op categorisch niveau, maar ook door te primen met exemplars. Dijksterhuis et al. (1998) toonden aan dat assimilatie inderdaad meer plaatsvindt bij priming met categorieën dan bij priming met exemplars. Onderzocht werd wat de verschillen zijn tussen priming met categorieën en exemplars wat betreft scores op een algemene intelligentietaak. Voor die afhankelijke maat werd gekozen omdat geprimed werd met verschillende niveaus van intelligentie. De priming vond plaats in 2 (categorie of exemplar) x 2 (hoog intelligent of laag intelligent) condities. Daarbij werd bij het primen van een hoog intelligente categorie gekozen voor ‘professor’ en bij een laag intelligente categorie voor ‘supermodel’. Bij priming van exemplars werd gekozen voor specifieke voorbeelden van de eerder genoemde categorieën; als hoog intelligente exemplar werd ‘Albert Einstein’ gebruikt en als laag intelligent exemplar ‘Claudia Schiffer’. Na deze priming werden de scores van proefpersonen op een algemene intelligentietaak vergeleken. Niet alleen werd inderdaad gevonden dat assimilatie bij priming met exemplars minder voorkwam dan bij priming met categorieën, de resultaten lieten zelfs zien dat bij priming met exemplars contrasteffecten optreden in automatisch gedrag. Wanneer men geprimed was met een categorie trad zoals verwacht wel assimilatie op: de score op de taak was beter dan neutraal bij priming met ‘professor’ en slechter bij priming met ‘supermodel’. Daarentegen lieten proefpersonen bij priming met exemplars juist gedrag zien dat tegenovergesteld was aan het stereotype (een slechtere score op de intelligentietaak bij ‘Albert Einstein’ en een betere score bij ‘Claudia Schiffer’). Soortgelijke contrasteffecten werden ook aangetoond in een experiment met het ouderen-paradigma: bij priming met een exemplar van het stereotype ‘ouderen’, liepen proefpersonen juist sneller bij het verlaten van de onderzoeksruimte dan bij neutrale priming (Dijksterhuis et al., 1998).

Hoewel bovenstaande resultaten de eerder opgeworpen verwachting (dat minder assimilatie optreedt in automatisch gedrag bij priming met exemplars) bevestigen, lijkt de daarvoor gegeven verklaring niet helemaal op te gaan. Die verwachting volgde uit de redenering dat bij contact met een enkel exemplar de associatie met het stereotype niet groot genoeg zou zijn. Daarom wordt minder assimilatie in automatisch gedrag vertoond. Hoewel de assimilatie inderdaad minder is bij contact met exemplars, verklaart deze uitleg niet waarom dan juist contrast optreedt in automatisch gedrag bij contact met exemplars. Bij contrast vindt gedrag plaats dat het tegenovergestelde is van het gedrag dat past bij het stereotype, maar daarvoor is het aannemelijk dat dus wel een associatie gemaakt moet worden met het stereotype. De persoon in kwestie zou immers anders ook niet kunnen weten wat het tegenovergestelde gedrag zou moeten zijn. Het lijkt dus niet logisch dat het ontstaan van assimilatie of contrast in automatisch gedrag bepaald wordt door de sterkte van de associatie die gemaakt wordt met het bepaalde stereotype.

Een andere theoretische invalshoek in deze kwestie richt zich op de sociale vergelijking die door een persoon gemaakt wordt. Volgens die theorie wordt bij automatisch gedrag altijd een onbewuste vergelijking gemaakt tussen de persoon of groep waarmee contact is en het zelf.

Wanneer vergeleken wordt met een exemplar wordt meestal gekozen voor een persoon dat zonder twijfel beschikt over de eigenschappen die kenmerkend zijn voor het stereotype (Fiske & Neuberg, 1990, aangehaald in Dijksterhuis et al. 1998). De exemplar bezit de relevante eigenschappen dus meestal in extreme mate. Zo wordt bij een exemplar van vijandigheid snel aan Hitler gedacht en bij een exemplar van intelligentie aan Einstein. Wanneer het gaat om een vergelijking met een exemplar is in die zin de exemplar altijd een extremer voorbeeld dan de persoon die de vergelijking maakt zelf. Volgens Festinger (1954) maken mensen continu spontane vergelijkingen tussen zichzelf en anderen. Die vergelijking

gebeurt onbewust en vindt vaker plaats naarmate het vergelijkingsobject extremer wordt. Het is daarom logisch dat mensen zichzelf gaan vergelijken met een, zoals gezegd extreem, exemplar wanneer ze daarmee geprimed worden. En wanneer men zichzelf vergelijkt met een extreem voorbeeld op een bepaalde eigenschap is het vrijwel altijd het geval dat men, ongeacht de eigenschap waarop vergeleken wordt en of die positief danwel negatief is, zelf als minder extreem uit die vergelijking komt. In die vergelijking is de eigenschap waarop vergeleken wordt meestal dus in meerdere mate aanwezig bij het exemplar dan bij de persoon zelf. Volgens Dijksterhuis et al. vindt bij priming met een exemplar hetzelfde proces plaats als bij priming met een categorie, alleen spelen bij contact met een exemplar naast de stereotypische eigenschappen ook concrete persoonlijke eigenschappen een rol. Gesteld wordt dat in principe wel assimilatie zou optreden, ware het niet dat dat proces 'overruled' wordt door een sociale vergelijking met het exemplar. In die sociale vergelijking blijkt vervolgens dat de verschillen tussen het zelf en de persoon waarmee vergeleken wordt groot zijn en wordt geconcludeerd dat men 'niet echt lijkt' op de geprimede exemplar. Als gevolg van die constatering wordt dan juist het tegenovergestelde gedrag vertoond en treedt dus contrast op in automatisch gedrag.

Uit eerder behandelde onderzoeksresultaten bleek dat na priming met een exemplar contrasteffecten in automatisch gedrag optreden. Zoals hierboven uitgelegd is, is de assumptie dat een specifieke vergelijking met het zelf ten grondslag ligt aan dat contrast. Na die vergelijking blijken de overeenkomsten tussen het zelf en een exemplar klein, wat zich uit in tegenovergesteld gedrag. Dat de vergelijking met het zelf een belangrijke rol speelt lijkt dus steeds aannemelijker.

Onderzoek naar het effect van het categoriseren van een waargenomen ander als lid van een ingroup of outgroup bevestigt deze aanname (Schubert en Häfner, 2003). Hierin werd proefpersonen gevraagd om over 'jonge' of 'oude' mensen een indruk te vormen, er werd dus

vergeleken met een categorie. Vervolgens werd gemeten hoe snel proefpersonen waren in het herkennen van bestaande of niet bestaande woorden. Daarbij werd verwacht dat assimilatie zou optreden: proefpersonen die geprimed waren met 'oude' mensen zouden langzamer moeten zijn op de volgende taak, terwijl proefpersonen die over 'jonge' mensen hadden moeten nadenken juist sneller zouden zijn. Deze verwachting bleek uit te komen. Echter, wanneer de categorie waarmee werd vergeleken ook werd gecategoriseerd als ingroup of outgroup trad een ander effect op. In dat geval bleken proefpersonen die geprimed waren met 'jonge' outgroupleden langzamer te zijn op de taak dan personen uit een neutrale conditie. Proefpersonen die geprimed waren met 'oude' outgroupleden waren juist sneller op de reactietaak. In de conditie waar geen groepscategorisatie had plaatsgevonden bleef dit contrasteffect echter uit; daar waren proefpersonen wel langzamer na priming met ouderen.

De redenering hierachter was dat een vergelijking tussen het zelf (als ingroup-lid) en een outgroup-lid ertoe leidt dat de verschillen benadrukt worden en de relatieve afstand tussen de ingroup en outgroup juist groter wordt (Brewer & Brown, 1998; aangehaald in Schubert & Häfner, 2003). Wanneer dus een expliciete vergelijking gemaakt wordt tussen het zelf en een outgroup, is de verwachting dat contrasteffecten in automatisch gedrag zullen optreden, ook als vergeleken wordt met een categorie in plaats van een exemplar. Volgens Schubert en Häfner zorgt het categoriseren van een vergelijkingsobject als outgroup ervoor dat een explicietere vergelijking met het zelf gemaakt wordt. Door die vergelijking expliciet te maken worden de verschillen duidelijker en ontstaat contrast in automatisch gedrag.

In een poging deze redenering extra kracht bij te zetten probeerden Schubert en Häfner op een andere manier de vergelijking met het zelf uit te lokken in de hoop dezelfde resultaten te behalen. In plaats van het vergelijkingsobject te categoriseren als outgroup, maakten ze in dit experiment proefpersonen bewust van het object waar uiteindelijk mee vergeleken wordt: het zelf. De verwachting hierachter was dat wanneer mensen geprimed worden met een

stereotype waarbij tegelijkertijd de aandacht gevestigd wordt op het zelf, wederom de aandacht gaat naar de verschillen tussen het geprimede stereotype en het zelf. Als gevolg daarvan zouden contrasteffecten in gedrag optreden. In dit experiment werd proefpersonen gevraagd te denken aan ofwel een professor ofwel een wildebras (een wild en brutaal persoon waarvan verondersteld wordt dat deze minder gedisciplineerd en intelligent is dan een professor). Er werd dus ook in dit onderzoek gebruik gemaakt van priming met een categorie. Daarnaast werden de proefpersonen geprimed met woorden die te maken hebben met het zelf, of met woorden die juist over een ander gingen. Deze priming gebeurde subliminaal en aan het einde van het onderzoek werd gecontroleerd dat men deze priming niet bewust gemerkt had (Dijksterhuis & van Knippenberg, 1999; aangehaald in Schubert & Häfner, 2003). Tenslotte werd gemeten hoeveel vragen goed beantwoord werden in een algemene kennistoets. Wederom bleek uit de resultaten dat contrasteffecten optraden. Na subliminale priming met het zelf hadden mensen uit de professor-conditie minder goede antwoorden dan proefpersonen wildebras uit de wildebras-conditie. Wanneer de aandacht niet op het zelf gevestigd werd, bleken de resultaten juist omgekeerd en was dus wel sprake van assimilatie. Ook uit dit experiment bleek dus dat in eerste instantie wel assimilatie plaatsvindt bij priming met een categorie, maar dat een vergelijking tussen het stereotype en het zelf ervoor zorgt dat contrasteffecten in automatisch gedrag de overhand nemen,

In dit hoofdstuk is gebleken dat assimilatie in automatisch gedrag in bepaalde situaties ‘overruled’ kan worden door contrast in automatisch gedrag. Wanneer priming plaatsvindt met een specifiek voorbeeld van het stereotype, een exemplar, resulteert dat in contrast in automatisch gedrag. Gesuggereerd werd dat dat komt doordat bij contact met een exemplar een vergelijking gemaakt wordt tussen het zelf en het exemplar. Uit die vergelijking met het extreme voorbeeld van het stereotype blijkt dat de verschillen tussen de persoon zelf en het exemplar groot zijn en als gevolg daarvan zou contrast in automatisch gedrag ontstaan. Deze

conclusie werd bevestigd doordat dezelfde resultaten bleken uit onderzoek waarin de vergelijking tussen een categorie en het zelf expliciet gemaakt werd: wederom ontstond contrast in automatisch gedrag. Een sociale vergelijking tussen het zelf en een stereotype (vertegenwoordigd door welke vorm dan ook, exemplars of categorieën) blijkt er dus voor te zorgen dat contrasteffecten ontstaan die de eerder beargumenteerde assimilatie in automatisch gedrag 'overrulen'.

Conclusie

In deze these staat automatisch gedrag centraal. Allereerst zijn de parameters van automatisch gedrag vastgesteld. Onder automatisch gedrag wordt gedrag verstaan dat plaatsvindt in reactie op een situatie of interactie. De persoon die het gedrag vertoont is zich daar niet van bewust en heeft ook geen intentie bij het gedrag. Daarnaast moet het gaan om relatief makkelijke en controleerbare gedragingen. Binnen automatisch gedrag wordt onderscheid gemaakt tussen assimilatie en contrast. Automatisch gedrag vindt plaats in een reactie op een waarneming en de richting van het gedrag bepaalt het verschil tussen assimilatie en contrast. Gedrag dat zich aanpast aan het gedrag dat waargenomen wordt valt onder assimilatie, terwijl gedrag dat juist tegenovergesteld is aan gedrag dat waargenomen wordt valt onder contrast. De conclusie uit deze these is dat men dankzij een overlap tussen het schema voor waarnemingen en het schema voor eigen gedrag, onbewust zelf gedrag vertoont dat in lijn is met de waarneming. In die zin is deze assimilatie in automatisch gedrag eigenlijk de standaard. Volgens de *Perception-Behavior-Link* bestaan voor zowel perceptie als gedrag mentale schema's en is er overlap tussen beiden. Door die overlap wordt eigen gedrag automatisch aangepast aan de waarneming van zowel stereotypes als van specifiek gedrag. Tevens bleek dat assimilatie sterker optreedt bij contact met een stereotype in de vorm van een categorie (waarop een stereotype van toepassing is) dan wanneer contact is met een

exemplar (een specifiek voorbeeld uit de categorie). Dit bleek geen direct gevolg van de mate van beschikbare informatie over het vergelijkingsobject.

Normaal gesproken uit automatisch gedrag zich in assimilatie, maar er zijn situaties waarbij deze assimilatie 'overruled' wordt door contrastgedrag. Contrast in automatisch gedrag vindt plaats nadat door de persoon in kwestie onbewust een sociale vergelijking is gemaakt met het zelf. Door deze vergelijking worden de verschillen met het vergelijkingobject duidelijk en wordt automatisch gedrag vertoond dat niet overeenkomt met het waargenomen gedrag. Dat die verschillen zo duidelijk worden komt omdat een exemplar een specifiek voorbeeld is dat overduidelijk past bij het stereotype en in die zin dus extreem is. Uit de vergelijking die wordt gemaakt met het zelf blijkt dat het exemplar extremer is dan de persoon zelf en daaruit volgt de conclusie dat de persoon in kwestie en het vergelijkingsobject niet veel op elkaar lijken. De assimilatie in automatisch gedrag wordt dan'overruled' door een contrastreactie: er wordt automatisch gedrag vertoont waaruit blijkt dat de persoon in kwestie en het exemplar niet op elkaar lijken. Dat gebeurt niet alleen bij contact met exemplars, maar ook in andere situaties waarbij een vergelijking met het zelf uitgelokt wordt.

Discussie

In deze these is gebleken dat automatisch gedrag ontstaat in een reactie op een waarneming. In principe uit het gedrag zich door assimilatie aan het stereotype dat (al dan niet direct) wordt waargenomen. Vanuit een sociaal-psychologisch standpunt is deze assimilatie wel te verklaren. Het kan een manier zijn om sociale aansluiting te vinden en te voldoen aan de Need-To-Belong. Ook het directe ontstaan van assimilatie is dankzij de Perception-Behavior Link te begrijpen. Toch blijkt niet in elke situatie assimilatie voor te komen. Ook contrast komt voor als automatische reactie op een waarneming. Maar daar gaat dan wel een

vergelijking met het zelf aan vooraf. Wanneer men een vrij extreem exemplar van een bepaald stereotype waarneemt, of contact heeft iemand van de outgroup resulteert zich dat in gedrag dat tegenovergesteld is aan het waargenomen gedrag. Daarnaast leidt een bewuste of onbewuste vergelijking met het zelf automatisch tot contrastgedrag

Voor het dagelijks leven hebben deze bevindingen wel degelijk belang, maar tegelijkertijd is het lastig om de opgedane kennis direct toe te passen in het eigen leven. Dat komt uiteraard door het automatische karakter van deze begrippen. Hoewel assimilatie in automatisch gedrag de sociale omgang sterk kan vergemakkelijken, heeft het weinig zin dit bewust in gang te zetten. Wel is het relevant om te weten onder welke omstandigheden bijvoorbeeld contrastgedrag ontstaat. Wanneer men zich bevindt in een situatie waarbij contact is met een specifiek voorbeeld van een stereotype, kan het de moeite lonen om het eigen gedrag goed in de gaten te houden. Een kenmerk van automatisch gedrag is immers dat het wel controleerbaar is en in bepaalde gevallen kan het nuttig zijn om contrastgedragingen te onderdrukken. Spears, Gordijn, Dijksterhuis & Stapel (2004) toonden aan dat contrastgedrag in sommige gevallen niet de beste optie hoeft te zijn. Proefpersonen kleurden een tekening slordiger in dan de controleconditie wanneer ‘netheid’ met de outgroup werd geassocieerd. In dat geval scoren proefpersonen die contrastgedrag laten zien slechter op een bepaalde taak dan wanneer de ‘oorspronkelijke’ reactie zou zijn vertoond. Nou is het inkleuren van een tekening relatief onbelangrijk, maar ook in de eerder besproken onderzoeken naar intelligentie is een contrastreactie niet altijd de meest wenselijke voor de persoon in kwestie. Het kan dus zinvol zijn om bewust te zijn van de situaties waarin contrastgedrag optreedt. Hoewel automatisch gedrag zoals gezegd onbewust plaatsvindt, kan men de vergelijking met het zelf wellicht beïnvloeden of relativeren. Zoals Bargh (1994) al zei is een kenmerk van automatisch gedrag immers dat het wel controleerbaar is wanneer het gedrag eenmaal geuit wordt, mits men zich er op dat moment bewust van is.

Onderzoeksvoorstel

Het meest opvallende in de hierboven beschreven theorie is dat door de vergelijking met het zelf altijd de conclusie lijkt te ontstaan dat de verschillen tussen het zelf en het vergelijkingsobject groot zijn. In die situatie ontstaat dan contrastgedrag en voor een aantal situaties is dat wel te verklaren. Bij contact met een outgroup lijkt het begrijpelijk om contrastgedrag te vertonen. Mensen willen zich immers graag differentiëren van een outgroup in hun meningen en gedragingen (Brewer, 1979). Het blijkt zelfs dat die contrastreactie ook opgaat als daarmee het eigen gedrag 'slechter' wordt dan het oorspronkelijk was. Ook bij contact met een exemplar is de contrastreactie te verklaren. Een exemplar is meestal een extreem voorbeeld op wie het stereotype goed van toepassing is. Juist dat extreme in het voorbeeld kan ertoe leiden dat de verschillen benadrukt worden wanneer vergeleken wordt met het zelf. Wanneer 'Albert Einstein' als een exemplar van intelligentie gebruikt wordt, zullen maar weinig mensen voornamelijk de overeenkomsten zien in een vergelijking met het zelf. Bij vergelijking met een extreem exemplar is het contrast dat ontstaat dan ook redelijk logisch.

Maar een interessante vraag die blijft liggen na deze these is of mensen bij contact met een exemplar altijd contrast vertonen in automatisch gedrag. Volgens de hierboven behandelde theorie ligt een vergelijking met het zelf ten grondslag aan contrast, en uit die vergelijking blijken de verschillen te groot. Maar wat zou er gebeuren als vergeleken wordt met een minder extreem exemplar, waarmee niet veel verschil is. Of als vergeleken wordt op een eigenschap die de persoon in kwestie ook in grote mate bezit, net als het exemplar. Gegeven de hierboven beschreven theorieën zou, wanneer na vergelijking de verschillen niet groot blijken te zijn, geen contrast meer moeten optreden. Wellicht zelfs dat dan juist weer assimilatie optreedt, omdat men na vergelijking het exemplar als gelijkwaardig, en wellicht als ingrouplid ervaart. In dat geval zou de oorspronkelijke assimilatiereactie wellicht niet

meer overruled worden door contrast en wordt gedrag vertoond dat overeenkomt met de waarneming.

Om deze vraag te onderzoeken moet een onderzoeksopzet ontwikkeld worden waarbij proefpersonen geprimed worden met een exemplar. Tegelijkertijd mag het exemplar niet te extreem zijn, want daarvan is bekend dat dan contrastgedrag optreedt. Het probleem dat hierbij ontstaat, is dat een exemplar wel een duidelijk voorbeeld moet zijn van het beoogde stereotype omdat het anders de mentale representatie met het passende gedrag niet voldoende uitlokt. Dit maakt de optie van een minder extreem exemplar lastig. Wellicht zou gekozen kunnen worden voor een voorbeeld uit de persoonlijke omgeving van de proefpersoon zelf. Bijvoorbeeld als het gaat om intelligentie kan de proefpersoon zelf een vergelijkingspersoon aandragen die hij of zij als intelligent beschouwt. Het probleem daarbij is echter dat de standaardisatie in zo'n geval heel moeilijk te controleren is. Het is niet goed te vergelijken in hoeverre het aangegeven exemplar daadwerkelijk passend is bij het stereotype 'intelligentie'. Daarbij zouden wel eens erg grote verschillen kunnen ontstaan in de relatieve afstanden die de proefpersonen onderling ervaren tussen zichzelf en het exemplar op intelligentie.

Een andere mogelijkheid is om een exemplar te kiezen dat wel passend is bij een stereotype maar zeker niet het meest extreme voorbeeld is dat bestaat. Daarbij is het belangrijk om proefpersonen te zoeken die zichzelf in zekere mate kunnen herkennen in het gegeven exemplar; het is immers de bedoeling dat men na vergelijking met het zelf juist overeenkomsten ziet in plaats van verschillen. De verwachting is dat in dit geval, na contact met een exemplar, toch assimilatie optreedt in plaats van het eerder voorspelde contrasteffect. Om dit te bereiken zal in het huidige onderzoeksvoorstel geprimed worden met een bekende Nederlander die de hoogste score haalde in het bekende BNN-programma 'De nationale IQ-test'. Voorafgaand aan het echte onderzoek zal een videofragment vertoond worden waarin te zien is dat een bekende nieuwslezer van RTL-4, Roland Koopman, de winnaar blijkt te zijn

van de editie uit 2009 met een IQ-score van 122 punten. Dit is voor dit experiment een geschikt exemplar om meerdere redenen. Allereerst zal door dit fragment priming in het stereotype 'intelligentie' plaatsvinden en daarnaast zal het zien van de winnaar in deze test de impressie wekken dat deze persoon ook daadwerkelijk intelligent is, dit zal het waarnemingsschema activeren op het stereotype 'intelligentie'. Tegelijkertijd is deze winnende score relatief laag. Weliswaar is het hoger dan gemiddeld (een IQ-score van 100), maar toch is het absoluut niet zo'n extreem voorbeeld als Albert Einstein. De relatieve afstand tussen proefpersonen en het exemplar wordt verondersteld op deze manier minder groot te zijn.

In het onderzoek zal na de priming een algemene intelligentietest afgenomen worden bij alle proefpersonen. De indeling in condities zal plaatsvinden op basis van drie verschillende priming-condities. Allereerst is er dus de conditie waarin het winnende videofragment van Roland Koopman te zien is (het 'gematigde exemplar'), daarnaast is er een conditie dat middels een video over de intelligentie van Albert Einstein geprimed wordt met een extreem intelligent persoon (het 'extreme exemplar'). En tenslotte is er een neutrale conditie waarin videobeelden vertoond worden van neutrale stimuli (de inrichting van een woonkamer). Vervolgens zal dus aan alle proefpersonen de algemene intelligentietaak voorgelegd worden.

De score op de intelligentietaak zal middels een eenwegs-variantieanalyse vergeleken worden tussen de drie condities. De verwachting daarbij is dat in vergelijking met de neutrale conditie, bij proefpersonen die geprimed werden met het extreme exemplar contrasteffecten zullen optreden. Dat betekent dat deze personen een minder hoge score zouden hebben op de intelligentietaak dan personen uit de neutrale conditie. Voor de proefpersonen geprimed met het gematigde exemplar wordt juist verwacht dat ze assimilatie laten zien in hun gedrag. In dat geval zullen zij hun gedrag automatisch aanpassen in de richting van de waarneming,

waardoor zij dus een hogere score zouden halen op de intelligentietaak dan proefpersonen uit de neutrale conditie.

Wanneer de resultaten inderdaad de hierboven opgeworpen verwachtingen zouden bevestigen, zou dat gezien kunnen worden als bewijs voor de stelling dat niet slechts een vergelijking met het zelf, maar ook de mate van overeenkomst of verschillen bepalend is voor het al dan niet optreden van assimilatie-, of contrasteffecten in automatisch gedrag. Het zou betekenen dat, middels de *Perception-Behavior Link*, een waarneming in principe leidt tot automatisch gedrag dat zich uit in de richting van het waargenomen voorbeeld; assimilatie. Dit effect kan 'overruled' worden door een (al dan niet bewuste) vergelijking met het zelf. Dit zou leiden tot contrasteffecten en het automatische gedrag zal zich uiten in tegenovergestelde richting als het waargenomen voorbeeld. Hierbij moet dan de kanttekening gezet worden dat dit contrasteffect alleen zal optreden als de relatieve afstand, wat betreft het waargenomen stereotype, groot genoeg is. Als verschillen tussen de persoon in kwestie en het waargenomen voorbeeld opvallender zijn dan overeenkomsten zal dat ervoor zorgen dat assimilatie omslaat in contrast in automatisch gedrag.

Literatuurlijst

Aarts, H., & Dijksterhuis, A. (2003). The silence of the library: Environment, situational norm, and social behavior. *Journal of Personality and Social Psychology, 84,* 18–28.

Bargh, J. A. (1994). The four horsemen of automaticity: Awareness, intention, efficiency and control in social cognition. In R. S. Wyer Jr. & T. K. Srull (Eds.), *The handbook of social cognition* (Vol. 2, pp. 1–40).Hillsdale, NJ: Lawrence Erlbaum Associates, Inc.

Bargh, J. A., Chen, M., & Burrows, L. (1996). The automaticity of social behavior: Direct effects of trait concept and stereotype activation on action. *Journal of Personality and Social Psychology, 71,* 230–244.

Bargh, J. A. & Williams, E. L. (2005). The automaticity of social life. *Association for Psychological Science, 15,* 1-4.

Baumeister, R. F. & Leary, M. R. (1995). The need to belong: Desire for interpersonal attachments as a fundamental human motivation. *Psychological Bulletin, 117.* 497-529.

Brewer, M. B. (1979). Ingroup bias in the minimal intergroup situation: A cognitive-motivational analysis. *Psychological Bulletin, 86,* 307-324.

Chartrand, T. L., & Bargh, J. A. (1999). The chameleon effect: The perception-behavior link and social interaction. *Journal of Personality and Social Psychology, 76,* 893–910.

Chen, M., & Bargh, J. A. (1997). Nonconscious behavioral confirmation processes: The self-fulfilling nature of automatically-activated stereotypes. *Journal of Experimental Social Psychology, 33,* 541-560.

Dijksterhuis, A., Aarts, H., Bargh, J. A., & van Knippenberg, A. (2000). On the relation between associative strength and automatic behavior. *Journal of Experimental Social Psychology, 36,* 531–544.

Dijksterhuis, A., & Bargh, J. A. (2001). The perception-behavior expressway: The automatic effects of social perception on social behavior. In M. P. Zanna (Ed.), *Advances in experimental social psychology* (Vol. 33, pp. 1–40). San Diego, CA: Academic.

Dijksterhuis, A., & van Knippenberg, A. (1998). The relation between perception and behavior, or how to win a game of Trivial Pursuit. *Journal of Personality and Social Psychology, 74,* 865–877.

Dijksterhuis, A., Spears, R., & Lépinasse, V. (2001). Reflecting and deflecting stereotypes: Assimilation and contrast in impression formation and automatic behavior. *Journal of Experimental Social Psychology, 37,* 286–299.

Dijksterhuis, A., Spears, R., Postmes, T., Stapel, D. A., Koomen, W.,van Knippenberg, A., & Scheepers, D. (1998). Seeing one thing and doing another: Contrast effects in automatic behavior. *Journal of Personality and Social Psychology, 75,* 862–871.

Festinger, L. (1954). A theory of social comparison processes. *Human Relations, 7,* 117-140.

Fitzsimons, G. M., & Bargh, J. A. (2003). Thinking of you: Pursuit of interpersonal goals associated with relational partners. *Journal of Personality and Social Psychology, 84,* 148–164.

Spears, R., Gordijn, E. H., Dijksterhuis, A., & Stapel, D. A. (2004). Reaction in action: Intergroup contrast in automatic behavior. *Personality and Social Psychology Bulletin, 30,* 605–616.

Lakin, J. L., Chartrand, T. L. & Arkin, R. M. (2008). Nonconscious mimicry as an automatic behavioral response to social exclusion. *Psychological Science, 19.* 816-821.

Lakin, J. L., Jefferis, V. E., Cheng, C. M. & Chartrand, T. L. (2003). The chameleon effect as social glue: evidence for the evolutionary significance of nonconscious mimicry. *Journal of Nonverbal Behavior, 27.* 145-162.

Lewin, K. (1943). Defining the "field at a given time." *Psychological Review, 50,* 292-310.

Mischel, W. (1973). Toward a cognitive social learning reconceptualization of personality. *Psychological Review, 80,* 252-283.

Ostrom, T. M., Carpenter, S. L., Sedikides, C., & Li, F. (1993). Differential processing of in-group and out-group information. *Journal of Personality and Social Psychology, 64,* 21–34

Schubert, T. W. & Häfner, M. (2003). Contrast from social stereotypes in automatic behavior. *Journal of Experimental Social Psychology, 39.* 577-584.